

Základy etopedie

Bc. Alžběta Tkáčová

Co je to etopedie a čím se zabývá?

Co je to etopedie a čím se zabývá?

- ▶ zabývá se **edukací, reedukací** a zkoumáním jedinců s rizikem poruch emocí nebo chování a s poruchami emocí nebo chování
- ▶ Předmětem etopedie je proces edukace, výzkum příčin, náprava a prevence
- ▶ Zohledňuje situaci jedince v celém jeho kontextu a zaměřuje se na potencialitu dítěte
- ▶ Výzkum se zaměřuje na tři roviny:
  - ▶ Osobnostní vývoj - individualita jedince v aktuální i budoucí rovině
  - ▶ Biografie - kritické životní události (konflikty, deprivace, ohrožení, traumata)
  - ▶ Sociální vztahy - škola, rodina, vrstevníci, ...

Odlišnosti od ostatních pédií

- ▶ Výchova mravně vadných, děti a mládež obtížně vychovatelná, defektologie - od 70.let - výchova a vzdělávání dětí a mládeže vyžadující zvláštní péči
- ▶ Převážně jde o poruchy získané v průběhu života
- ▶ Terminologie - není tolik medicínská, jde více o pojmy z práva, sociologie, psychiatrie, patopsychologie
- ▶ **Segregační tendence intervence**
- ▶ Porucha emocí nebo chování narušuje sociální vztahy jedince a jeho vztah k sociálnímu prostředí
- ▶ Pro nápravu důležitá vnitřní motivace

Názvosloví

- ▶ **Problémové chování** (emotional and behavioural difficulties) - termín ukazuje na nežádoucí chování jako na fenomén, který není trvalý, podporuje myšlenku společné edukace jedinců s problémovým chováním v hlavním vzdělávacím proudu
- ▶ **Riziková (ohrožená) mládež** - mládež, která je ohrožena rizikem kriminálního chování
- ▶ **Dispozice k poruchám chování** - (proti termínu poruchy chování - nekompromisní, stigmatizující)
- ▶ **Delikvence** - činnost porušující zákonné nebo jiné normy chování (obvykle protispolečenské jednání)
  - ▶ *Dětská delikvence* - prekriminálnita do 15 let
  - ▶ *Juvenilní delikvence* - do 18 let
- ▶ **reedukace** - převýchova osob s poruchami chování
- ▶ **resocializace** - opětovné úplné zapojení do společnosti

Jaké je dítě s poruchou chování?

Jak vypadá?

Jak se chová?

Jak si jej představíte?

Jaké nálepky na sobě má?

Jak je vnímá okolí?

- ▶ vyvolávají v jiných nelibé pocity
- ▶ provokují druhé k negativní reakci v chování
- ▶ Snadno získávají nálepky
- ▶ nebývají oblíbení mezi vrstevníky
- ▶ málokdy se stávají přirozenými vůdci ve skupinách

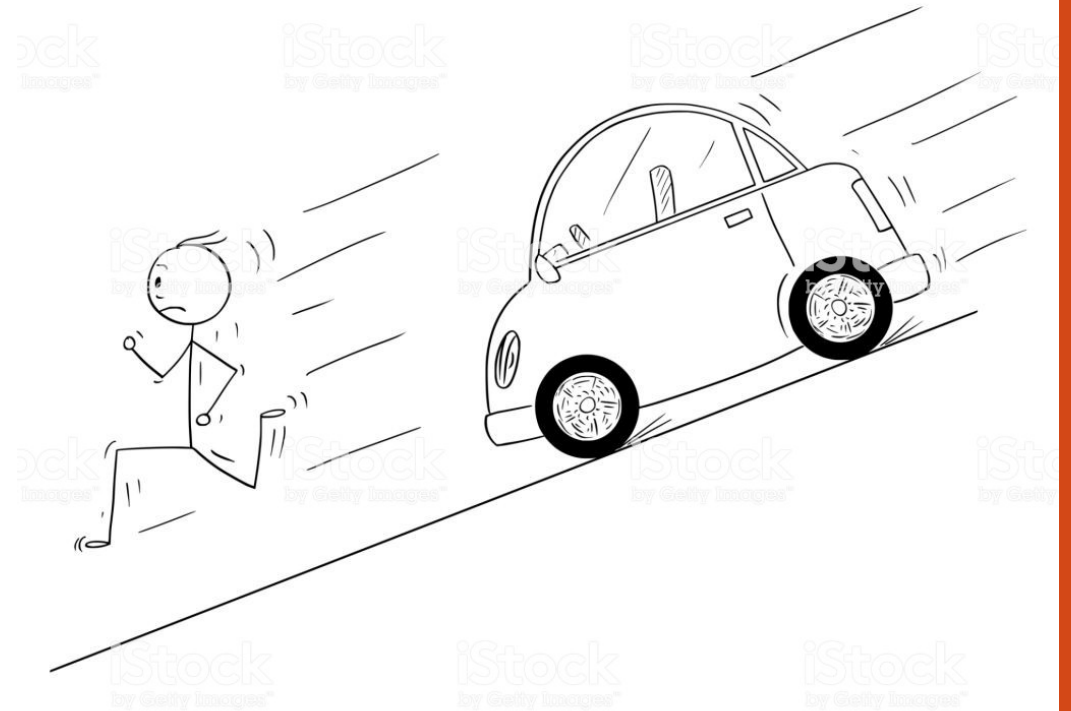
Jak se vnímá dítě, které má PECH?

- ▶ považují se za smolaře, za neúspěšné, mívají malé sebevědomí
- ▶ jejich rozhodnutí bývají impulzivní ve snaze rychle dosáhnout cíle
- ▶ opakovaně a předem se vzdávají svých aspirací
- ▶ převažuje u nich krátkodobá motivace
- ▶ vzdálené cíle nebývají schopni svým jednáním sledovat
- ▶ jejich úsilí bývá velmi často přerušováno náhodným lákavým podnětem
- ▶ neumí se radovat z drobných úspěchů

Cílová skupina

1. děti bez výraznějších problémů
2. děti v riziku
3. děti s problémy v chování
4. děti s poruchami emocí a chování

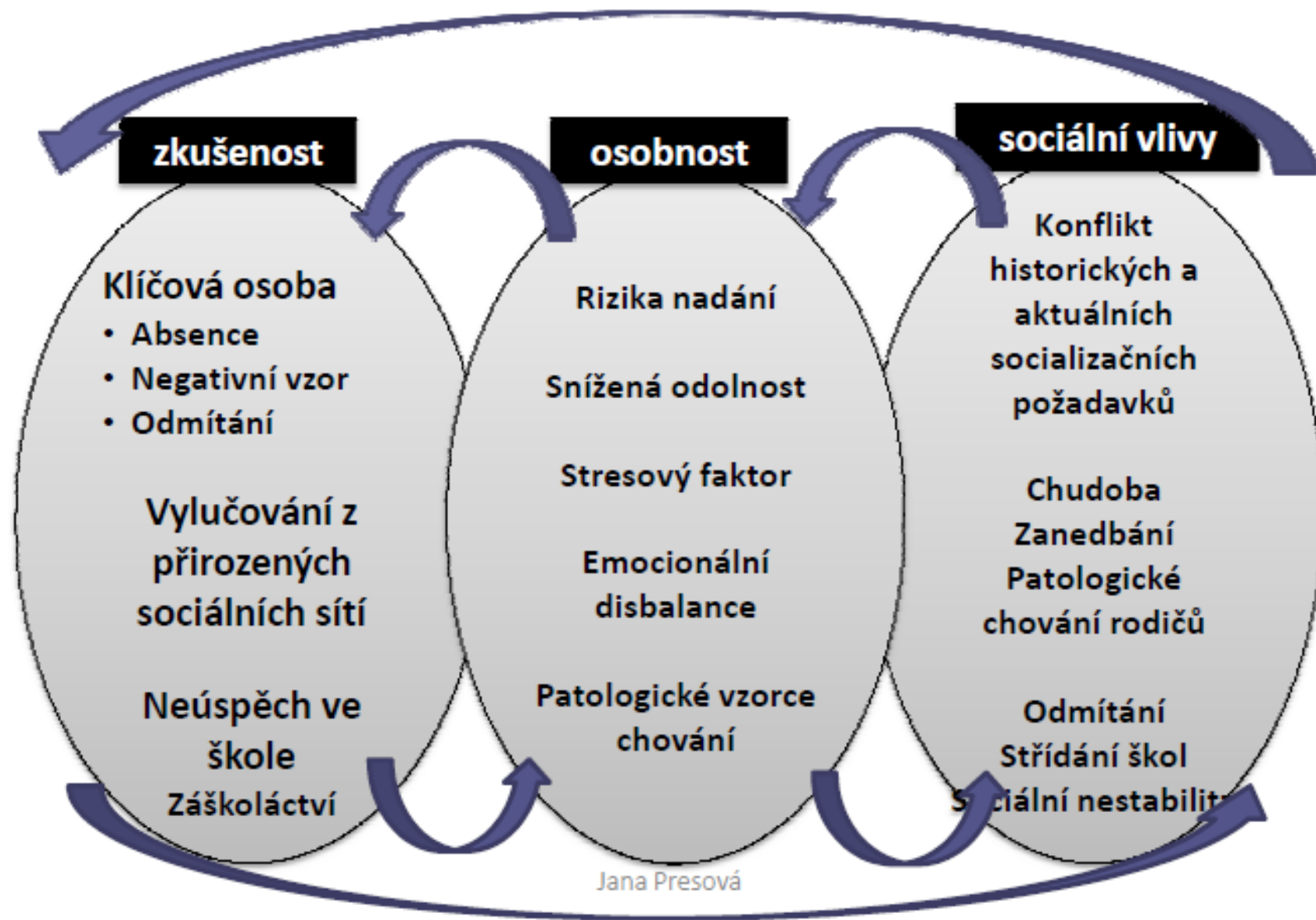

1) Děti bez výraznějších problémů v chování

- ▶ Práce je založena především na preventivních aktivitách
- ▶ popř. preventivní programy sociálně patologických jevů (peer programy...), eliminace ohrožujících podmínek ve školním prostředí atd.
- ▶ Specifická x nespecifická prevence

2) Děti v riziku

- ▶ děti, které ve svém vývoji čelí mnoha rizikům z roviny osobnostní i sociální
- ▶ koncept resilience - významná je odolnost dítěte vůči faktorům, které jej z vnějšku ohrožují
- ▶ praxe spočívá v preventivních aktivitách, v diagnostice a poradenství popř. včasné intervenci

Rizika spojená s osobností dítěte

- ▶ váží se na fyzickou, psychickou konstituci a sociální zkušenost
- ▶ Fyzické zdraví - nedonošenost, nízká porodní váha, postižení, nemoc, porodní úraz, chronická onemocnění
- ▶ Vnitřní dispozice - nízká inteligence, obtížný temperament, hyperaktivita, impulzivita

Rizika spojená s rodinou dítěte

- ▶ základní rizika spočívají v nedostatku „vřelosti - lidského tepla“
- ▶ rodinné stresory - konflikty mezi rodiči, postnatální deprese, nízká vzdělanost, tísnivá finanční situace
- ▶ nastavení rodinného systému - struktura a hierarchie rodiny (neúplná rodina, nezletilá matka, nezaměstnanost rodičů atd.)

Rizika spojená se školním prostředím

- ▶ nepřipravenost na vstup do školy + neschopnost přizpůsobit se požadavkům
- ▶ nedostatek pozitivní interakce se spolužáky a učiteli
- ▶ neúspěch a izolace
- ▶ vyhledávání ostatních dětí s podobnými potížemi (problémové vrstevnické party)
- ▶ bludný kruh neúspěchu

Rizika spojená se společenským prostředím

- ▶ Životní podmínky - socioekonomické znevýhodnění, hustota zalidnění a materiální životní podmínky, místo bydliště
- ▶ Patologické formy chování v okolí - násilí, kriminální činnost...
- ▶ Kulturní a morální hodnoty - sociální nebo kulturní diskriminace, násilí v médiích
- ▶ Konflikt aktuálních a historických socializačních požadavků (odlišnost požadavků rodiny, školy...)

Protektivní faktory dle Ivy Šolcové

▶ Individuální úroveň

- ▶ Sociabilita (citlivost, prosociální postoje, citová vazba k ostatním)
- ▶ Intelligence (školní výkon, plánování a rozhodování)
- ▶ Komunikační dovednosti
- ▶ Osobnostní charakteristiky

▶ Úroveň rodiny

- ▶ Podporující rodina
- ▶ Socioekonomický status

▶ Úroveň komunity

- ▶ Školní zkušenosti
- ▶ Podporující komunita

3) Děti s problémy v chování a poruchami chování

- ▶ vývoj poruchy chování probíhá nejčastěji od fáze působení rizikových faktorů k fázi problémového chování až k poruchám chování
- ▶ důležité je včasné řešení potíží
- ▶ praxe u dětí s problémy a poruchami chování má těžiště v reeducaci, diagnostice a v poradenství

Definice poruch chování a jejich vývoj (Bower a Vojtová)

Pět charakteristik poruch chování:

- ▶ 1. neschopnost učit se
- ▶ 2. neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy
- ▶ 3. nepřiměřené chování
- ▶ 4. celkový výrazný pocit neštěstí a deprese
- ▶ 5. tendence vyvolávat somatické symptomy jako je bolest, strach

Podle intenzity problémů:

- ▶ 1. chování jedince reaguje na problémy denního života
- ▶ 2. chování, jímž jedinec reaguje na krizové životní situace
- ▶ 3. chování, jímž se jedinec vymyká očekávání
- ▶ 4. zafixované a opakované nevhodné chování, které lze napravit v běžné školní instituci
- ▶ 5. zafixované a opakované nevhodné chování, které lze napravit jen v internátní škole nebo doma

Rozdíl mezi poruchou chování a problémy v chování

Problémy v chování:

▶ Záměr

- ▶ O svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit
- ▶ Normy neporušuje záměrně
- ▶ Jejich porušování je výsledkem konfliktu mezi vnějším požadavky a vnitřními potřebami dítěte
- ▶ Nálepkou problémového dítěte trpí a vyvolává v něm negativní emocionální zážitek

▶ Čas

- ▶ Krátkodobé, mohou být periodické
- ▶ Vývojové souvislosti, důsledek nezvládnutých konfliktů se soc. okolím

▶ Náprava

- ▶ U poruch chování je nutná speciální péče - směřuje k převádění způsobů chování na přijatelnou a společensky přijímanou normu

Klasifikace chování

Dle stupně společenské závažnosti

- ▶ **1. disociální chování** - mírnější podoba asociálního chování. Výkyvy chování projevující se dočasně a některé jsou příznačné věku (neposlušnost, zlozvyky, vzdorovitost, negativismus, lhavost, jiné normy)
- ▶ **2. asociální chování** - projevy, které nejsou v souladu se společenskou morálkou (výtržnictví, útěky, záškoláctví, sebepoškozování)
- ▶ **3. antisociální chování** - tedy protispolečenské se už dostává do rozporu s normami práva, nejen morálky. Vyznačuje se agresivitou, destruktivní činností, delikvencí. Jde o činnost, která je právně postižitelná a trestná (alkoholismus, toxikomanie, prostituce, rasismus a kriminalita).

Školská klasifikace poruch chování

- ▶ Poruchy chování vyplývající z konfliktu - záškoláctví, lhaní, krádeže
- ▶ Poruchy chování spojené s násilím - agrese, šikana, loupeže, vandalismus, týrání
- ▶ Poruchy chování související se závislostí - toxikomanie, závislost na automatech

Klasifikace Mischkera rozděluje poruchy emocí a chování do 4 skupin:

- ▶ Poruchy chování s externími vlivy - patří sem agrese, hyperaktivity, porucha pozornosti, impulzivita
- ▶ Poruchy chování s interními vlivy - strach, komplex méněcennosti, úzkostnost, ztráta zájmu o dění, poruchy spánku
- ▶ Nezralé sociální vztahy - snížení schopnosti koncentrace, infantilní chování, snadná unavitelnost, snížená výkonnost
- ▶ Socializovaná delikvence - násilnické chování, vznětlivost, nezodpovědnost, poruchy vztahů

Co když má dítě PECH...?

Fáze pedagogického procesu

▶ Prevence

- ▶ podpora pedagoga v přirozeném školním prostředí, cílem je podpořit setrvávání žáka v přirozeném edukačním prostředí
- ▶ Preventivní aktivity a opatření, diagnostika, poradenská práce
- ▶ podpora sociálního okolí jedince - spolužáci, rodiče (spolupráce se SAS, OSPOD)
- ▶ odstraňování ohrožujících a škodlivých aspektů v jeho sociálních podmínkách

▶ Intervence

- ▶ Práce se přesouvá do zařízení preventivně-výchovné péče
- ▶ Diagnostika a intervence pro žáky, ale i rodiče, vychovatele, pedagogy - navázání spolupráce
- ▶ eliminovat, odstranit zdroje nežádoucích vlivů, vytvářet důvěru v sebe sama, usměrňovat aktivity, posilovat pozitivní sociální vztahy

▶ Rehabilitace (resocializace)

- ▶ Ve školských zařízeních pro výkon ochranné a ústavní výchovy
- ▶ poskytnout mu korektivní zkušenost, prostor pro chápání vztahových souvislostí a hodnot
- ▶ pomoci mu vidět vlastní perspektivu - orientace na budoucnost - profesní příprava

Výchovná opatření

- ▶ Výchovné povinnosti (např. povinnost bydlet s rodiči)
- ▶ Výchovná omezení (např. zákaz návštěvy určitých akcí)
- ▶ Dohled probačního úředníka
  - ▶ Pravidelná setkávání, dohled
  - ▶ Vypracovává zprávu pro soud o fungování jedince
- ▶ Probační program
  - ▶ Skupinová a individuální setkání
  - ▶ Program sociálního výcviku, psychologického poradenství, vzdělávací kurzy, ...
- ▶ Mohou pomoci také volnočasová zařízení (úprava režimu VČ), sociální služby (např. NZDM) apod.

Ústavní výchova

- ▶ Nařizuje ji soud dětem do 18 let podle zákona o rodině nebo zákona o soudnictví ve věcech mládeže
- ▶ Důvody: výchovné a sociální
- ▶ Po dobu nezbytně nutnou, nejdéle do dosažení zletilosti,
- ▶ O zrušení rozhoduje soud, kdykoliv na žádost zákonných zástupců, pokud splnila výchovný účel, může být prodloužena do 19 let (dokončení vzdělávání) se souhlasem jedince

Ochranná výchova

- ▶ Nařizuje se jedincům od 12-18/19 let podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Důvody:

- ▶ dítě mezi 12-15 let - soud nařizuje za čin spáchaný, za který lze dle trest.zákona uložit výjimečný trest;
- ▶ mladistvý mezi 15-18 lety-pokud bude mít větší efekt než uložení trestu odnětí svobody.
- ▶ Realizuje se ve speciálních školských výchovných zařízeních. Trvá do dosažení zletilosti. Může být prodloužena do 19 let, pokud by nesplnila účel.

System školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Od 3-18/19 let, poskytují výchovu a vzdělávání. Na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově, předběžného opatření

- ▶ diagnostický ústav
- ▶ dětský domov
- ▶ dětský domov se školou
- ▶ výchovný ústav

Středisko výchovné péče (SVP)

- ▶ prevence, práce s klienty v době únosného narušení, dobrovolnost, ambulantní péče, 6 - 18 let.
- ▶ Jako samostatná pracoviště nebo jako součást DÚ
- ▶ Poskytují ambulantní i pobytovou péči
- ▶ Jejich činnost:
  - ▶ Individuální práce
  - ▶ skupinová a individuální terapie
  - ▶ poradenství
  - ▶ osvěta pro veřejnost

Diagnostický ústav

- ▶ **Krátkodobý pobyt**, zpravidla 8 týdnů
- ▶ **Provádí komplexní diagnostiku** - na jejím základě umísťuje do školského zařízení, na žádost rodičů poskytuje preventivně-výchovnou péči, pečuje o děti s nařízenou ÚV nebo OV zadržovaných na útěku z jiných zařízení nebo od rodičů.
- ▶ **Plní úkoly:** diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační
- ▶ **Navrhuje** „program rozvoje osobnosti“-umísťuje dítě do dětského domova, dětského domova se školou, výchovného ústavu. Každé dítě (mimo dětí bez závažných poruch chování, z kojeneckého ústavu)
- ▶ **Dětský, pro mládež (15-18)**

Dětský domov a Dětský domov se školou

DD

- ▶ Děti 3-18 let (nezletilé matky spolu s jejich dětmi) s nařízenou ÚV, nemají závažné poruchy chování, umístěny jsou ze sociálních důvodů (rodiče nemohou/neumí se postarat o dítě)
- ▶ Plní úkoly výchovné, vzdělávací, sociální
- ▶ rodinné skupiny 6-8 dětí, do škol dochází mimo DD

DDŠ

- ▶ 6 let - ukončení povinné školní docházky
- ▶ **Edukace** pro děti: s nařízenou ÚV se závažnými poruchami chování nebo s duševní poruchou vyžadují výchovně-léčebnou péči nebo s uloženou OV a nezletilé matky s poruchami chování, duševní poruchou se svými dětmi.
- ▶ Pokud porucha pokračuje po ukončení šk. docházky, bývají přeřazeni do VÚ

Výchovný ústav

- ▶ **Od 15 let** (od 12 let při závažných případech) se závažnou poruchou chování, kde byla nařízena ÚV nebo OV)
- ▶ **Plní úkoly** výchovné, vzdělávací, sociální
- ▶ **Součástí je** základní škola, popř. střední škola, odborné učiliště apod.

Zákony

- ▶ Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů - zajišťuje na každé škole školního metodika, jako primárního preventistu.
- ▶ Zákon č. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů - vymezuje ústavní a ochrannou výchovu ve školských zařízeních. Dále definuje preventivně výchovnou péči v těchto zařízeních.
- ▶ Zákon č. 218/2003 Sb. - Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Nějaké dotazy...?

Díky za pozornost!